

Førsamtaler på godt og vondt: Effekter på senere tilrettelagte avhør i lys av vitnepsykologisk forskning

Av Malin Albrechtsen van der Hagen, Ulf Stridbeck og Annika Melinder

---

Malin Albrechtsen van der Hagen (f. 1990) fullførte bachelorgraden i kognitiv psykologi ved UiO våren 2016 og mastergraden i rettsvitenskap ved UiO høsten 2017. Hun er nå ansatt som jurist i Stine Sofies Stiftelse.

e-post: malin.albrechtsen@outlook.com

Ulf Stridbeck (f. 1949) er fil.kand. (sosiologi), Universitetet i Göteborg 1981, jur.kand. Lunds universitet 1981, juris dr. Lunds universitet 1992. Fra 1993 har Stridbeck vært ansatt ved IOR, Juridisk fakultet, UiO, siden 1997 som professor.

e-post: ulf.stridbeck@jus.uio.no

Annika Melinder (f. 1964) er professor i utviklingspsykologi ved UiO og har i mange år drevet forskning og undervisning på feltene hvor psykologi brukes i en rettslig sammenheng. Hun er leder for Norsk Psykologforenings utvalg for rettspsykologi og sakkyndighet. Melinder er også psykologspesialist og arbeider ved Barneseksjonen, OUS.

e-post: a.m.d.melinder@psykologi.uio.no

Det er heller praksis enn unntaket at barn forklarer seg om hendelser som kan være straffbare, til ulike aktører før et tilrettelagt avhør finner sted. Ettersom påvirkning kan være en betydelig faktor i forbindelse med slike førsamtaler, har det tidligere vært anbefalt at førsamtaler helst ikke bør forekomme. Ny forskning viser imidlertid at påliteligheten kan bevares så lenge disse aktørene tar hensyn til barns sårbarhetsfaktorer og legger opp samtalene i tråd med anbefalinger. I denne artikkelen vurderer forfatterne dagens førsamtale- og avhørspraksis ut fra Lanzarote-konvensjonen og vitnepsykologiske anbefalinger.

Nøkkelord: førsamtaler, avhør av barn, vitnepsykologisk forskning, Lanzarote-konvensjonen

1. Innledning

Det er anerkjent at gode avhørsmetoder er en forutsetning for å innhente en pålitelig og sannferdig forklaring fra barn i avhør.¹ Men også det som skjer i forkant av avhøret, er av betydning. Riksadvokaten har i sitt brev om avhør av barn fra 2014 og i sitt rundskriv om tilrettelagte avhør fra 2015 uttrykt bekymring for at såkalte presamtaler i forkant av avhør kan påvirke barns forklaringer. Dette er samtaler som politiet har med barn for å avklare om det senere skal gjennomføres tilrettelagte avhør.²

I saker hvor det mistenkes at barn har vært utsatt for overgrep, er det i tillegg ofte en rekke andre aktører involvert. Slike aktører kan eksempelvis være barnehager, skolevesen, barnevern, BUP, politi eller bistandsadvokater. At barn har hatt samtaler med en eller flere slike aktører i forkant av det tilrettelagte avhøret, kan være problematisk. Det kan påvirke barns minne av tidligere hendelser og deres forklaring i påfølgende avhør.³ Samtaler om en hendelse gir flere anledninger til å reaktivere opplevelsen, og kan bidra til å styrke hukommelsen for hendelsen.⁴ Slike forutgående samtaler vil i denne artikkelen omtales som «førsamtaler».

En av grunnene til etableringen av Barnehusene var å konsentrere arbeidet omkring barn til én instans. Derved kunne man sikre at all nødvendig informasjon ble samlet på ett sted, slik at barn ikke måtte igjennom flere ledd med utredninger og intervjuer.⁵ Likevel har problemstillingen rundt førsamtaler fått ny aktualitet. Flere straffesaker om seksuelle overgrep har vist at barn har hatt førsamtaler med andre aktører og at dette kan ha påvirket deres forklaring i tilrettelagte avhør.⁶ Vi skal se nærmere på de vitnepsykologiske aspektene ved førsamtaler og hvilken betydning dette kan ha for barns senere forklaring i tilrettelagte avhør.

---

¹ Melinder og Magnussen 2003.

² Riksadvokaten 2014, s. 2; Riksadvokaten 2015, s. 5.

³ Magnussen 2017, s. 169–170.

⁴ Melinder 2010, s. 144; Østbye og Østbye 2016.

⁵ Melinder 2011, s. 1091.

⁶ LB 2017 s. 4699 (Buskerud-saken); LG 2016 s. 62300 (BUP-saken).

2. Rettslige rammer

Reglene om tilrettelagte avhør finner vi straffeprosessloven § 234, jf. § 239 flg., med tilhørende forskrift om tilrettelagte avhør av barn. I tillegg setter Grunnloven og flere internasjonale konvensjoner rammer for hvilke regler Norge kan gi for avhør av barn. Ved avhør av barn må barnets beste være et grunnleggende hensyn, jf. Grl. § 104 annet ledd og barnekonvensjonen (BK) art. 3. Videre må lovgiver sørge for et effektivt straffeforfølgningssystem som sikrer barns rett på vern av sin personlige integritet, jf. Grl. § 104 tredje ledd. Barn skal beskyttes mot vold, mishandling og misbruk, jf. BK art. 19. Dette må gjøres ved hjelp av egnede lovgivningsmessige tiltak, jf. BK art. 4. Både Grunnloven og barnekonvensjonen gir med andre ord generelle føringer og pålegger norske myndigheter vidtrekkende positive plikter.

Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk (Lanzarote-konvensjonen, heretter LK)⁷ er mindre belyst, men av stor interesse i denne sammenhengen. Den legger konkrete rammer for reguleringen av avhør av barn. Ifølge LK art. 35 må de nasjonale myndighetene iverksette egnede tiltak for å sikre et optimalt avhør av barn. Anvisningene i bestemmelsen omfatter blant annet krav til egnede lokaler, at fagfolk med spisskompetanse utfører avhørene, at antall avhør begrenses til et minimum, at avhøret foretas av samme person, og at avhøret tas opp på video.

Norge undertegnet LK 25. oktober 2007.⁸ På dette tidspunktet ble det lagt til grunn at gjennomføringen av konvensjonen ville kreve enkelte lovendringer. Disse er nå gjennomført, og Norge antas å oppfylle forpliktelsene som stilles.⁹ Den 7. mai 2018 fattet Stortinget vedtak om å samtykke til ratifikasjon av LK, og 12. mai 2018 ble ratifikasjonsinstrumentet levert.¹⁰ Konvensjonen trådte i kraft 1. oktober 2018 og har fra dette tidspunkt bindende virkning for Norge.¹¹

3. Barn som vitner

Etterforskningen i volds- og overgrepssaker som involverer barn, er ofte problematisk. Det er sjelden andre bevis enn barnets og den mistenktes forklaringer.

---

⁷ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Exploitation and Sexual Abuse, Lanzarote, 25. oktober 2007.

⁸ Council of Europe 2018a.

⁹ Innst. 239 S (2017–2018) s. 1; Prop. 38 S (2017–2018).

¹⁰ Stortinget 2018, Vedtak 697; Council of Europe 2018b.

¹¹ Council of Europe 2018a.

Hvis det ikke foreligger filmopptak eller en tilståelse, vil barnets vitneforklaring ofte være det mest sentrale og viktige bevis.¹² Samtidig er det viktig å være klar over at dette er bevismidler hvor feilkildene kan være mange.¹³ På grunn av alder og utvikling har barn svakere forutsetninger for å sette ord på erfaringer og hendelser. De har en mer flytende grense mellom virkelighet og fantasi, og antas å være mer påvirkelige enn voksne.¹⁴ Barnevitnets pålitelighet settes ofte på prøve, og det er viktig for både barnets og den siktedes rettssikkerhet at de profesjonelle aktørene har kunnskap om og erfaring med hvordan man skal gå frem når man skal snakke med barn i slike saker.

Vitnepsykologisk forskning har bidratt med kunnskap om hvilke faktorer som bør tas hensyn til når barns utsagn skal vurderes i en rettslig sammenheng.¹⁵ Årsaken er at man helst vil unngå å provosere individets suggestibilitet eller påvirkelighet. Påvirkelighetsfaktorene kan deles inn i to grupper: indre og ytre faktorer.¹⁶ Med indre faktorer menes individuelle forhold som omhandler barns sårbarhet, slik som alder, hukommelse og kognitive modenhet. Ytre faktorer knytter seg til hvordan de profesjonelle opptrer i møte med barn.¹⁷ Ytre påvirkning kan stamme fra ulike aktører som for eksempel barnevern, helsesøster, psykologer, politietterforskere og advokater. Et spesielt ansvar ligger på den som skal gjennomføre intervjuer og avhør av barn, fordi barns hukommelse påvirkes av måten samtalen er organisert på. Man vil unngå å skape feilaktige fortellinger fra barnet som senere kan bli vanskelige å korrigere. Det er derfor av stor betydning hvordan spørsmålene er formulert og uttrykt, samt når de stilles.

4. Indre faktorer

Forskning viser stor variasjon i hvor påvirkelige barn er.¹⁸ Denne variasjonen er funnet både hos barn på samme alder og mellom aldersgrupper.¹⁹ Noen barn er motstandsdyktige, andre er enkle å lede. Følgelig må indre og ytre påvirkelighetsfaktorer ses i sammenheng.

---

¹² Andenæs 2009, s. 175.

¹³ Andenæs 2009, s. 175; Hov 2007, s. 338.

¹⁴ Andenæs 2009, s. 183.

¹⁵ Melinder 2014, s. 122.

¹⁶ Melinder 2014, s. 123.

¹⁷ Melinder 2014, s. 123.

¹⁸ Goodman og Melinder 2007, s. 9.

¹⁹ Magnussen 2017, s. 242; Melinder 2014, s. 123.

I en avhørssituasjon er etterforskere interessert i våre minner om tidligere hendelser, knyttet til det autobiografiske hukommelsessystemet som organiserer våre opplevelser og erfaringer.²⁰ Følgelig er det viktig å ha kjennskap til dette hukommelsessystemet når man skal ta stilling til hvilke faktorer som kan påvirke barns forklaringer i avhør.²¹ Her skal tre hukommelse aspekter diskuteres: kildehukommelse, skriptuhukommelse og feilhukommelse.

4.1 Kildehukommelse

Selv om barn kan fortelle korrekt om en hendelse, betyr ikke det at de kan gjengi kilden til denne informasjonen, det vil si aktivere kildehukommelsen. I vitnepsykologien knyttes dette problemet til feilattribusjon som kan resultere i at situasjoner, hendelser og personer forveksles.²² Minner kan for det første stamme fra eksterne kilder, for eksempel hendelser eller handlinger foretatt av andre, noe en har blitt fortalt eller kan ha hørt på radio, TV eller lest på internett. Minner kan også være internt generert, for eksempel ved egen handling, tanke, forestilling eller drøm.²³ Fare oppstår der barn blander sammen selvopplevde hendelser med eksternt eller internt genererte minner. Det kan da lede til feilattribuering og kildehukommelsesforvirring, og dette kan svekke påliteligheten av deres forklaring.

Alder spiller en viktig rolle for barns evne til å angi kilden til sine minner, ettersom barns kildehukommelse utvikles gradvis i løpet av førskoleårene.²⁴ Ved avhør og samtaler må den profesjonelle derfor være oppmerksom på at barn kan ha en umoden kildehukommelse, noe som kan skape skjevheter og feilattribuering i deres fortelling.²⁵ Dersom det går lang tid mellom hendelsen som skal huskes, og den første samtalen, intervjuet eller avhøret, vil barns evne til å huske detaljer svekkes, og faren for feil i deres forklaringer øker.²⁶ Barn vil også være mer sårbare for suggestiv påvirkning og intervjuerbias.²⁷ Forskning viser videre at førskolebarn har særlige vansker med å gjengi kilden til et minne dersom det er lenge siden hendelsen

---

²⁰ Melinder 2010, s. 142; Tulving og Schacter 1990, s. 301.

²¹ Thoresen mfl. 2008, s. 999.

²² Melinder 2015, s. 504.

²³ Parker 1995, s. 84.

²⁴ Schaaf, Bederian-Gardner og Goodman 2015, s. 395.

²⁵ Giles, Gopnik og Heyman 2002, s. 288.

²⁶ Quas mfl. 2007, s. 834.

²⁷ Quas mfl. 2007, s. 824.

skjedde.²⁸ Disse funnene understreker viktigheten av at avhør, intervjuer eller samtaler med barn gjennomføres så raskt som mulig etter at det er tatt mistanke om vold eller overgrep.²⁹

Barns tendenser til kildehukommelsesforvirring kan gi inntrykk av at førsamtaler og gjentatte avhør bør unngås. Slik er det imidlertid ikke. Forskning har vist flere positive effekter. Gjentatte samtaler med eller avhør av barn kan styrke deres hukommelse for hendelsen.³⁰ Videre kan gjentatte avhør bringe til veie både kvalitativt mer informasjon og mer detaljert informasjon enn der det kun foretas et enkelt avhør.³¹ Det er her viktig å påpeke at jo kortere tid det går mellom avhørene, desto mer innholdsrike og detaljerte blir barns forklaringer.³² Så lenge de profesjonelle aktørene benytter seg av forskningsbaserte retningslinjer, trenger ikke førsamtaler og gjentatte avhør i seg selv ha negativ innvirkning på barns forklaringer.³³

4.2 Feilhukommelse

Feilhukommelse, også kalt falsk hukommelse, er innen vitnepsykologien ofte blitt assosiert med gjentatte suggestive intervjuer eller avhør.³⁴ Eksperimentelle studier har vist at det er mulig å plante falske minner hos barn. I en studie av Bruck, Ceci og Hembrooke ble barn spurt om de selv hadde opplevd en fiktiv hendelse som deres foreldre tidligere hadde fortalt dem om. Denne prosedyren ble gjentatt over flere intervjuer. Funnene viser en tendens til økning i barnas feilhukommelse utover i intervjuene.³⁵

Forskning har også vist at indirekte, negative tilbakemeldinger fra avhører kan farge et vitnes forklaring. Eksempelvis kan avhører si til vitnet at «personer har tendenser til å huske feil». Et vitne kan som en reaksjon på dette bli usikker på sin egen hukommelse og følgelig moderere eller endre sin forklaring.³⁶ Gjentatte

---

²⁸ Parker 1995, s. 85–87.

²⁹ Quas mfl. 2007, s. 835.

³⁰ Melinder 2011, s. 1092; Quas mfl. 2007, s. 824.

³¹ Odinot mfl. 2013, s. 6.

³² La Rooy, Pipe og Murray 2005.

³³ Quas mfl. 2007, s. 835; Giles, Gopnik og Heyman 2002, s. 288.

³⁴ Magnussen 2017, s. 169–170.

³⁵ Bruck, Ceci og Hembrooke 2002, s. 545.

³⁶ Henkel 2017, s. 114.

suggestible avhør eller førsamtaler med barn kan med andre ord være med på å farge barns forklaring og svekke deres pålitelighet som vitner.³⁷

Det nye opplegget for tilrettelagte avhør som politiet benytter ved Barnehusene, unngår suggestive teknikker som å introdusere ny informasjon i sammenheng med ledende spørsmål eller benytte indirekte, negative tilbakemeldinger. Preliminære funn tyder på at andelen negative intervensjoner, inklusive suggestible spørsmål, er redusert.³⁸ Men det er ikke nødvendigvis gitt at andre aktører som har førsamtaler med barn, har den samme kunnskapen om denne sårbarheten ved barnets hukommelse.

4.3 Skripthukommelse

En annen faktor som kan påvirke barns hukommelse for en hendelse, er hvorvidt denne er unik eller om de har opplevd flere lignende hendelser. Flere lignende hendelser kan ta form som «skript».³⁹ Dette innebærer at vi benytter vår generelle kunnskap om lignende hendelser til å generalisere og fylle ut hukommelsen.⁴⁰ Et kjennetegn på at barn bygger sin forklaring på skripthukommelsen, er at de snakker om hva som «vanligvis» eller «noen ganger» skjer.⁴¹

Der det mistenkes at barn har vært utsatt for gjentatte overgrep, stilles det i rettslig sammenheng ofte krav om at de må oppgi detaljer knyttet til enkelthendelser. Forskere har derfor de siste 20 årene vært opptatt av å undersøke barns hukommelse for og evne til å beskrive erfaringer fra gjentatte hendelser. Slike studier har blant annet vist at barns tilbøyelighet til å bygge sine forklaringer på skripthukommelse øker der det går lang tid mellom hendelsen man skal fortelle om, og intervjuet eller avhøret hvor denne skal avdekkes.⁴² Videre har skripthukommelse vist seg å være aldersrelatert. Jo eldre barn blir, desto flere erfaringer har de å generalisere ut fra når de skal fortelle om en hendelse. Konsekvensen av skriptfeil i en rettslig sammenheng er at beskrivelsene av enkelthendelser kan bli mindre presise. Når barn som har opplevd gjentatte voldsepisoder eller overgrep, skal forklare seg om en enkelthendelse, er risikoen stor for at de generaliserer ut fra sine erfaringer med hva

---

³⁷ Kringstad 1997.

³⁸ Melinder 2017.

³⁹ Magnussen 2017, s. 236.

⁴⁰ Melinder 2010, s. 143.

⁴¹ Brubacher, Powell og Roberts 2014, s. 325.

⁴² Brubacher, Powell og Roberts 2014, s. 326.

som pleier å skje. Skripthukommelse kan følgelig føre til feilrapportering eller underrapportering av detaljer knyttet til én konkret hendelse, der denne inngår som del av flere lignende hendelser.⁴³

Når barns tendenser til skriptfeil, kildehukommelsesforvirring og feilhukommelse ses i sammenheng, understreker det betydningen av at alle profesjonelle aktører tar hensyn til disse sårbarhetsfaktorene – også de aktørene som gjennomfører førsamtaler. Hvordan og hvorvidt dette gjøres i praksis, skal vi se nærmere på nedenfor. Forskningsbaserte avhørsstrategier som benyttes for å håndtere problemene med kildehukommelsesforvirring, feilhukommelse og skripthukommelse, vil også trekkes frem.

5. Ytre faktorer

Ytre faktorer viser til det de profesjonelle aktørene kan bidra med for å skape en trygg ramme for barnet, slik at åpen kommunikasjon muliggjøres. Dette innebærer at de mest effektive og best dokumenterte formene for intervjustrategier benyttes.

Anerkjente metoder er basert på kunnskap om hvilke faktorer som kan påvirke påliteligheten i barns fortellinger negativt, men også på kunnskap om hvilke faktorer som kan fremme påliteligheten av barns fortellinger.⁴⁴

For å motvirke effekter av suggestive avhørsteknikker og minimere ytterligere påkjenning for barna er det utviklet en rekke internasjonale avhørsprotokoller.⁴⁵ Et fellestrekk ved disse er at de tar hensyn til barns alder og kognitive modenhet, det vil si de indre faktorene. Et annet fellestrekk er at det skal skapes en trygg ramme i avhørssituasjonen.⁴⁶

5.1 Internasjonale avhørsprotokoller

De fleste internasjonale avhørsprotokoller er inndelt i fire faser.⁴⁷ I løpet av disse fasene benyttes mer eller mindre strukturerte avhørsteknikker for å motivere barn til å komme med en fri forklaring.

I *innledningsfasen*, også kalt kontaktetableringsfasen, er hensikten at barn skal bli trygg på avhører samt bli orientert om og fortrolig med avhørsprosessen. Fasen er

---

⁴³ Melinder 2014, s. 125.

⁴⁴ Melinder 2014, s. 134.

⁴⁵ Goodman mfl. 2014, s. 930.

⁴⁶ Magnussen 2017, s. 258; Gamst 2011, s. 121.

⁴⁷ Melinder 2014, s. 74.

også ment å hjelpe avhøreren til å kartlegge og forstå barns språkmønster samt deres evne og vilje til å delta aktivt i samtalen.⁴⁸ Flere ulike avhørsstrategier benyttes. Barn får øvet seg på å avgi fri forklaring om et nøytralt emne. Forskning har vist at dette øker barns evne til senere å fortelle fritt om tema i den substansielle fasen.⁴⁹ En annen viktig avhørsstrategi er å øke barns bevissthet om betydningen av enkelthendelser, noe som er spesielt viktig der barn har opplevd gjentatte overgrep. På denne måten håndteres barns tendenser til å bygge på sin skripthukommelse. Barn gis trening i å se at lignende hendelser ikke er identiske, og får forståelse for at intervjueren er interessert i å høre om detaljer fra hver enkelt av de gjentatte hendelsene.⁵⁰

Formålet med *regelfasen* er å gjøre avhørssituasjonen oversiktlig og forståelig for barna. Avhører skal avklare sin rolle og klargjøre hva som forventes i løpet av samtalen. Sistnevnte innebærer at de grunnleggende reglene for kommunikasjon presenteres. Barn oppfordres til å fortelle mest mulig fritt, snakke sant, og blir – der det er aktuelt – informert om fritaksretten fra vitneplikten.⁵¹ En annen viktig del av regelfasen er å gjøre barn bevisst på sin rolle som informant. Barn har en tendens til å svare ja eller nei på spørsmål selv om de egentlig ikke vet svaret eller skjønner hva avhører spør om. Dette fenomenet kalles responsbias.⁵² For å unngå dette er det viktig at avhører forklarer barnet at det er greit å svare «jeg vet ikke» eller «jeg forstår ikke» på spørsmålene som stilles.⁵³ Det er også viktig å formidle at det er barnet selv som er eksperten på egne erfaringer. Avhører må klargjøre for barna at han eller hun ikke vet hva som har skjedd.⁵⁴ Dette er desto viktigere dersom barn har hatt samtaler med andre aktører, da de kan anta at noe allerede er kjent.

I den *substansielle fasen* er målet å få barn til å gi en fri forklaring om fokustema. For å få til dette benyttes ulike spørsmålstyper. Anbefalingene er at spørsmålene skal være så åpne og ikke-suggestive som mulig. Et åpent spørsmål kan formuleres som en oppfordring til barnet om å fortelle mer utdypende og detaljert. Et eksempel på en slik spørsmålsformulering er: «Kan du fortelle meg mer om dette, så godt du kan?» Forskning viser at denne typen spørsmål gir mest presise svar og

---

⁴⁸ Brubacher, Powell og Roberts 2014, s. 326; Newlin mfl. 2015, s. 8.

⁴⁹ Brubacher, Roberts og Powell 2011, s. 287.

⁵⁰ Brubacher, Powell og Roberts 2014, s. 327.

⁵¹ Gamst 2011, s. 215.

⁵² Lamb og Brown 2006, s. 219.

⁵³ Melinder 2014, s. 137; Newlin mfl. 2015, s. 8; Perona, Bottoms og Sorensen 2006, s. 92.

⁵⁴ Gamst 2011, s. 209.

færrest feil, men dessverre også minst informasjon.⁵⁵ Derfor må man utover i avhøret følge opp med mer fokuserte spørsmål. Disse tar utgangspunkt i en detalj som barnet har fortalt om tidligere i den frie gjengivelsen. Det må imidlertid trekkes en grense mot de lukkede og ledende spørsmål, fordi disse gir begrensede svarmuligheter og mindre utfyllende svar. Bruken av tvungne svaralternativer formulert som ja/nei-spørsmål kan potensielt medføre feilaktig informasjon, særlig dersom barnet har en tendens til å utvise responsbias. Et eksempel på en spørsmålsformulering som helst bør unngås, er: «Jeg vet at du tidligere har fortalt Maria at pappa gjorde deg vondt den helgen dere var på hytta, er det riktig?»⁵⁶

For å ta imot og bekrefte barns frie forklaring på beste måte er det viktig at avhører er bevisst på sin egen holdning. I de fleste avhørssituasjoner er ikke avhører forutsetningsløs, men har forventninger og egne hypoteser om hva som har skjedd. Avhører skal i denne fasen først og fremst lytte og utvise empati og forståelse for det barna har å si. Samtidig skal avhører være objektiv og ikke la seg påvirke av sterke følelser. Det er viktig med en emosjonell distanse.⁵⁷ Avhørers objektivitetsplikt innebærer et krav om saklighet og upartiskhet. Men samtidig må ikke objektivitetsplikten bli kontraproduktiv slik at en objektiv holdning hindrer en normal kommunikasjon.

Rasjonalet bak *avslutningsfasen* er å avrunde avhøret på en positiv måte og la barnet føle at det har blitt forstått og blitt tatt på alvor.⁵⁸ Dette innebærer blant annet å la barnet komme med spørsmål det måtte ha, la det føle at det har gått bra, og takke barnet for innsatsen det har gjort ved å stille opp til avhør.⁵⁹ Avslutningsfasen har også til hensikt å lære barn personlig sikkerhet, grensesetting og varsling i saker som handler om overgrep.⁶⁰ Videre gis barn opplæring i sikkerhetstiltak, som for eksempel hvem de skal kontakte hvis overgrep skjer på ny.⁶¹

Det er nå bred enighet i den vitnepsykologiske fagdisiplinen om at avhørsmetodene må tilpasses det enkelte barns særtrekk og behov.⁶² I stedet for å

---

⁵⁵ Melinder og Magnussen 2003, s. 210; Melinder 2004.

⁵⁶ Melinder 2004.

⁵⁷ Jakobsen, Stridbeck og Langballe 2018.

⁵⁸ Melinder 2014, s. 78.

⁵⁹ Newlin mfl. 2015, s. 10.

⁶⁰ Anderson mfl. 2010, s. 322–325.

⁶¹ Anderson mfl. 2010, s. 328–329.

⁶² Melinder 2010, s. 149.

følge en spesifikk avhørprotokoll tas det nå til orde for en såkalt «toolbox-approach».⁶³ Med dette menes at avhørspersonell selv velger ut et knippe forskningsbaserte avhørsteknikker og anvender disse på en egnet måte i møte med det enkelte barn. På denne måten tilrettelegges det for fleksibilitet og tilpasning til det enkelte barn samtidig som forskningsbaserte avhørsvektøy blir benyttet.

5.2 Den norske avhørmodellen og «gjeldende anerkjente avhørsmetoder»

Tilrettelagte avhør er betegnelsen på dagens avhørmodell. Denne avløste den tidligere ordningen med dommeravhør. Gjennomføringen av tilrettelagte avhør av barn er hjemlet i forskrift om tilrettelagte avhør (fta.) § 9 første ledd:

«Et tilrettelagt avhør skal gjennomføres etter gjeldende anerkjente metoder for avhør av barn og særlig sårbare voksne.»

Verken lov eller forskrift redegjør for hva «anerkjente metoder» er, fordi lovgiver har ønsket at loven skal være metodeuavhengig. Med dette menes at loven ikke skal detaljregulere hvilke avhørsmetoder som skal benyttes ved barneavhør. I Prop. 112 L (2014–2015) angis «gjeldende anerkjente metoder» som de avhørsmetodene som det undervises i ved Politihøgskolen.⁶⁴ Lovgivningsteknikken som benyttes i fta. § 9 første ledd, gjør det mulig å endre gjeldende avhørsmetoder i takt med nye forskningsfunn i vitnepsykologien, og fungerer følgelig som et integrerende element mellom vitnepsykologiske retningslinjer og juridiske krav.

Den dialogiske samtalemotoden (DCM)⁶⁵ er den alminnelige avhørsmotoden som benyttes ved tilrettelagte avhør av barn ved Barnehusene i dag.⁶⁶ Denne bygger i hovedsak på de samme grunnleggende prinsippene som de internasjonale avhørprotokollene hva angår faseinndeling og spørsmålstyper.

I de senere år har DCM blitt videreutviklet, og det finnes nå i tillegg en tilpasset avhørmodell for barn i førskolealder, den såkalte sekvensielle avhørsmotoden (SA) som åpner for gjentatte avhør der det skulle vise seg å være

⁶³ Saywitz, Lyon og Goodman 2017, s. 328–329; Goodman 2017.

⁶⁴ Prop. 112 L (2014–2015) s. 67.

⁶⁵ Gamst og Langballe 2004.

⁶⁶ Gamst 2011, s. 15.

nødvendig.⁶⁷ Både DCM og SA har til formål å gi avhørspersonellet verktøy for å gjennomføre avhør slik at det fremskaffes frie og spontane fortellinger, og at barnet blir anerkjent i samtalen.⁶⁸ Spørsmålsstillingen går i likhet med de internasjonale avhørprotokollene fra det åpne og beskrivende til det mer spesifikke og oppklarende.⁶⁹ Det legges stor vekt på så vel generelle kommunikasjonsstrategier som på betydningen av å skape kontakt med barnet.

6. Diskusjon

De norske avhørprotokollene som benyttes ved Barnehuset i dag, samsvarer – så langt vi har vurdert disse – med vitnepsykologiske retningslinjer. Spørsmålstypene, fasestrukturen og underliggende avhørsverktøy og strategier samsvarer langt på vei med vitnepsykologisk forskning.⁷⁰ Likevel er ikke praksis nødvendigvis i tråd med kravene som stilles etter LK.

Figur 1 nedenfor gir en skjematisk oversikt. Hakene viser samsvar. Kryssene viser avvik, som vil kommenteres. Disse avvikene knytter seg til fristbrudd og ressursmangel, antallet avhør og førsamtaler med ulike aktører før avhør finner sted.

Lanzarote-konvensjonen	Norsk regulering	Norsk praksis
Person, enhet eller avdeling med etterforskningsansvar skal ha spesialkompetanse på å bekjempe seksuell utnyttning og seksuelt misbruk av barn, og ha tilstrekkelige økonomiske midler (LK art. 34 nr. 1)	✓	×
Barnet skal avhøres uten unødige forsinkelser (LK art. 35 nr. 1 a)	✓	×
Barnet skal avhøres i tilrettelagte lokaler (LK art. 35 nr. 1 b)	✓	✓
Barnet skal avhøres av fagfolk (LK. art. 35 nr. 1 c)	✓	✓
Barnet skal alltid avhøres av samme person (LK art.	✓	✓

⁶⁷ Langballe og Davik 2017, s. 165.

⁶⁸ Langballe 2011, s. 5.

⁶⁹ Gamst 2011, s. 118–119.

⁷⁰ Saywitz, Lyon og Goodman 2017, s. 18–19; Melinder 2014, s. 135–136.

35 nr. 1 d)		
Antall avhør begrenses til et minimum (LK art. 35 nr. 1 e)	✓	×
Barnet skal følges av sin rettslige representant (LK art. 35 nr. 1 f)	✓	✓
Tiltak som sikrer at avhør av barnet tas opp på video (LK art. 35 nr. 2)	✓	✓
Tiltak som sikrer at aktører som er involvert i den rettslige prosessen, kan få opplæring om barns rettigheter og særlige sårbarhet (LK art. 36)	✓	✓

Figur 1. Oversikt over norsk regulering og praksis i overensstemmelse med LK.⁷¹

6.1 Fristbrudd og ressursmangel

Fristene for når tilrettelagte avhør skal gjennomføres, er regulert i straffeprosessloven § 239 e, jf. fta. § 6. Hovedregelen er at avhøret skal gjennomføres «snarest mulig». Denne standarden suppleres med tre ulike frister på én, to eller tre uker. Hensikten med de differensierte fristene er å la politiet prioritere de sakene som haster mest.⁷² Regelverkets målsetting om en snarest mulig behandling harmonerer godt med LK art. 30. nr. 3 og LK art. 35 nr. 1 bokstav a som angir at saker som gjelder seksuell utnyttning og seksuelt misbruk av barn, skal prioriteres og skal gjennomføres uten unødig forsinkelse.

Tid er av stor betydning når barn skal avhøres om saker som gjelder seksuelle overgrep. Først og fremst er det ønskelig med rask avklaring for å kunne avverge fremtidige overgrep og trekke barn ut av vanskelige og traumatiserende livssituasjoner. Tidsaspektet har også stor betydning for kvaliteten og påliteligheten av barns forklaringer, som vi har diskutert ovenfor. Jo raskere barn får forklare seg om overgrep, desto mindre er sannsynligheten for at både de indre og de ytre påvirkelighetsfaktorene kan farge deres forklaring.

De siste årene har vi sett en stor økning i antall anmeldelser av seksuelle overgrep mot barn.⁷³ Dette tilsier at det vil skje en tilsvarende økning i antall tilrettelagte avhør samtidig som kapasiteten til å foreta dem er begrenset.

⁷¹ Albrechtsen 2017, s. 42.

⁷² Innst. 347 L (2014–2015) s. 2.

⁷³ Politidirektoratet 2018a, s. 24.

Riksadvokaten påpeker at «de nye fristene kan oppleves som stramme, men understreker at de skal overholdes så fremt det ikke er hjemmel og grunnlag for å utsette avhøret». ⁷⁴ I praksis har det vist seg å være vanskelig å holde seg innenfor lovens frister. ⁷⁵

Politidirektoratet har siden innføringen av de nye reglene om tilrettelagte avhør i 2015 utarbeidet månedlige rapporter for å synliggjøre hvorvidt og i hvilken utstrekning lovens differensierte frister overholdes. I Politidirektoratets statistikknotat fra januar 2018 fremgår det at «det i løpet av de siste 12 månedene (januar–desember 2017) er gjennomført 5 851 førstegangsavhør, hvorav 52 prosent er gjennomført innen frist». ⁷⁶ Med andre ord går nesten halvparten av tilrettelagte avhør utover de lovpålagte fristene.

Resultatene varierer fra måned til måned og mellom ulike politidistrikt. I desember 2017 ble det gjennomført 419 førstegangsavhør, hvorav 50 prosent ble gjennomført innen frist. For de avhørene som ikke ble gjennomført innen frist, er den innrapporterte hovedårsaken kapasitets- eller ressursmangel i 61 prosent av fristbruddene, herunder manglende kapasitet hos avhører/avhørsleder, etterforsker eller Barnehusene. ⁷⁷

Selv om straffeprosesslovens regler om frister for gjennomføring av tilrettelagte avhør samsvarer med LK, viser praksis at det kan være vanskelig å overholde disse reglene. Den norske avhørpraksis avviker fra LK art. 35 nr. 1 bokstav a (se figur 1) som angir at barnet skal avhøres uten unødig forsinkelse. Ifølge LK art. 34 nr. 1 siste punktum skal enheter med etterforskningsansvar ha tilstrekkelige økonomiske ressurser til å bekjempe seksuelt misbruk av barn. Dette tyder på at norske myndigheter må bevilge mer midler til etterforskningen og til Barnehusene for å overholde straffeprosesslovens frister og kravene som stilles etter LK.

6.2 Antall avhør

Ifølge LK art. 35 nr. 1 bokstav e skal «antall avhør begrenses til et minimum og finner sted bare i den grad det er nødvendig av hensyn til straffeforfølgningen». Dette kan gi

---

⁷⁴ Riksadvokaten 2015, s. 2.

⁷⁵ Politidirektoratet 2018b, s. 3.

⁷⁶ Politidirektoratet 2018b, s. 3.

⁷⁷ Politidirektoratet 2018b, s. 3.

inntrykk av at de norske reglene om supplerende avhør, jf. strpl. § 239 c, ikke er i overensstemmelse med konvensjonen. Supplerende avhør benyttes imidlertid bare dersom det er nødvendig for sakens opplysning og hensynet til barnet tilsier det.

Forskning viser at førskolebarn kan ha behov for mer enn ett avhør for å fortelle om overgrep.⁷⁸ En svensk studie har vist at førskolebarn ofte har vanskeligheter med å dele sine overgrepserfaringer, og at det gjerne går lang tid før de forteller om overgrep som involverer familiemedlemmer. For å håndtere dette problemet er en av anbefalingene at det foretas gjentatte avhør.⁷⁹

Påliteligheten bevares ved bruk av gjentatte avhør så lenge de som gjennomfører avhørene, følger anbefalt praksis.⁸⁰ Den sekvensielle avhørsmetoden legger opp til at det kan foretas supplerende avhør der det er nødvendig for å få frem en forklaring fra førskolebarn. Avhørsmetoden som benyttes ved slike avhør, samsvarer således med anbefalingene fra vitnepsykologisk forskning og nødvendighetsvurderingen i LK art. 35 nr. 1 bokstav e.

7. Refleksjoner – førsamtaler på godt og vondt

Ser man disse norske avvikene fra LK i sammenheng, kan man trekke noen linjer. Manglende kapasitet og ressursmangel er en viktig årsak til at tilrettelagte avhør finner sted først etter utløpet av lovens frister. At andre aktører i mellomtiden har førsamtaler med barn, kan derfor ikke ses på som noe utelukkende negativt. Vitnepsykologisk forskning viser gjennomgående at det er fordelaktig at barn får mulighet til å snakke om sine opplevelser kort tid etter hendelsen.⁸¹ Det har betydning for hvor detaljert barn evner å forklare seg, og det øker sannsynligheten for at de evner å angi kildene til sine minner. At barn får fortelle om sine opplevelser gjentatte ganger, har vist seg å ha en rekke positive effekter hvis samtalene administreres i tråd med vitnepsykologiske retningslinjer.

Barnerettsadvokatene Tingstad og Stråtveit debatterte problemene med førsamtaler i juli 2017. De mener det er uheldig at det gjennomføres førsamtaler av flere ulike aktører før barn skal møte opp til et tilrettelagt avhør.⁸² Deres anbefaling er at dagens system bør endres slik at verken barnevernet eller andre aktører får ha

---

⁷⁸ Faller og Nelson-Gardell 2010, s. 649.

⁷⁹ Magnusson, Ernberg og Landström 2017, s. 199.

⁸⁰ Goodman og Quas 2008, s. 389; Melinder mfl. 2010, s. 158; Melinder 2011, s. 1094.

⁸¹ Melinder 2010; Melinder 2014.

⁸² Tingstad og Stråtveit 2017.

førsamtaler med barn dersom det er forholdsvis sikkert at det vil bli foretatt tilrettelagt avhør.⁸³

Slik vi har vist i denne artikkelen, er deres konklusjoner diskutabile. Det kan være problematisk å gjennomføre avhørslignende samtaler med barn i forkant av tilrettelagte avhør dersom forskningsbaserte retningslinjer for samtaler med barn ikke følges. Men det er åpenbart at barn kan ha behov for krisehåndteringssamtaler med fagfolk. Slike samtaler skal foregå i tråd med evidensbasert klinisk praksis. Det er imidlertid ikke sikkert at slike samtaler tar hensyn til de sårbarhetsfaktorer som aktualiseres ved avhør av barn. Utfordringen er å finne en balanse som både sikrer at barnet blir ivaretatt i venteperioden i forkant av avhør, og som sikrer at påliteligheten av barnets forklaringer ikke forspilles. Vi foreslår at hva som er formidlet til barnet, hvordan spørsmålene er stilt og fulgt opp samt barnas fortelling så ordrett som mulig blir dokumentert slik at man i etterhånd kan etterprøve påliteligheten av barnets utsagn. Det er lite realistisk å ha som målsetting at politiet alltid skal være første kontaktpunkt og første instans som hører barns forklaring.

Det som kreves er en egnet metodikk og prosedyre for å ta hånd om barn i denne mellomperioden. Problematikken med førsamtaler må håndteres både på systemnivå og på saksnivå. På systemnivå må det legges til rette for at alle involverte aktører har felles retningslinjer for hva man kan gjøre og si i møte med barn som har opplevd vold eller seksuelle overgrep. På saksnivå må man i større grad kunne dokumentere hva tidligere instanser har sagt og snakket om, og formidle dette til neste instans. Førstelinjetjenester som barnehage, skole, helsesøster, barnevern og BUP vil ofte være involvert i kartlegging av barns omsorgssituasjon i lang tid før politiet blir involvert. Barna har da ved flere anledninger hatt samtaler med ulike aktører. Slikt må dokumenteres og fremkomme når neste instans skal overta ansvaret for saken.

Profesjonelle aktører som arbeider med potensielt volds- eller overgrepssutsatte barn, må ha respekt for hverandres handlingsrom, men samtidig ha evne til å samarbeide og kommunisere når praksis ikke lever opp til lovens krav. Mangfoldet av aktører må i møte med barn vite hvilke roller de har, og hvilken betydning deres samtale kan få for etterfølgende avhør.

Som vi har påpekt i denne artikkelen, viser vitnepsykologisk forskning at det er mulig å snakke med barn flere ganger uten at dette påvirker påliteligheten av deres

---

⁸³ Tingstad og Stråtveit 2017.

forklaringer. Utfordringene som vi har redegjort for tidligere – kildehukommelse, feilhukommelse og skripthukommelse – er likevel faktorer som man må være oppmerksom på, og som man må ta hensyn til. De som gjennomfører førsamtaler med barn, må ha kunnskap om dette.

Litteratur

Fullstendig litteraturliste kan fås ved henvendelse til førsteforfatter:

malin.albrechtsen@outlook.com